

**โครงการศึกษาวิจัยการนำพันธุ์ไม้ประจำถิ่นมาใช้
เพื่อการฟื้นฟูสังคมพืชและรักษาสมดุลระบบนิเวศอย่างยั่งยืน
ของแหล่งน้ำชลประทาน โครงการเขื่อนแควน้อยบำรุงแดน จ.พิษณุโลก
สุนันทา เพ็ญสุด 1, ปรีชา สุขกล้า 2, ชัยยุทธ กล้าแววงค์ 3**

1 ปัจจุบันตำแหน่งนักวิทยาศาสตร์ ชำนาญการพิเศษ สังกัด กลุ่มวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ สำนักวิจัยและ
พัฒนา กรมชลประทาน

2 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเขื่อนแควน้อยบำรุงแดน กรมชลประทาน

3 หน่วยรวบรวมพันธุ์ไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

e-mail : sununtaben@hotmail.com

บทคัดย่อ : การศึกษาวิจัยการนำพันธุ์ไม้ประจำถิ่นมาใช้เพื่อการฟื้นฟูสังคมพืชและรักษาสมดุลระบบนิเวศอย่างยั่งยืนของแหล่งน้ำชลประทาน โครงการเขื่อนแควน้อยบำรุงแดน จังหวัดพิษณุโลก เริ่มดำเนินการศึกษาที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเขื่อนแควน้อยฯ บ้านเขาหินลาด ตำบลคันโช้ง อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก พิกัดที่ตั้ง เส้นรุ้งที่ 17 องศา 11 และเส้นแวงที่ 100 องศา 11 ลิปดาตะวันออก ดำเนินการศึกษาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2551 ถึงเดือนกรกฎาคม 2553 โดยใช้วิธีการสำรวจและเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้เดิมที่หลงเหลืออยู่หลังจากการก่อสร้างเขื่อนแควน้อยฯ สุ่มตัวอย่างในพื้นที่สำรวจ 5 จุด บริเวณแนวรอบอ่างเก็บน้ำแควน้อย บันทึกชนิดพันธุ์ไม้ที่พบ และเก็บเป็นตัวอย่างพันธุ์ไม้แห้ง พันธุ์ไม้ในส่วนที่ทำการจำแนกไม่ได้ นำส่งเพื่อการจำแนกชนิดพันธุ์ไม้ที่ถูกต้องที่องค์การสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ผลการสำรวจพบชนิดพันธุ์ไม้จำนวน 99 ชนิด โดยมีพืชเด่นคือ ยาง ตะเคียน รัง เต็ง ประดู่ แคน เป็นไม้ชั้นบน และมีหญ้าเพ็กและหญ้าจรจบเป็นพืชชั้นล่าง พืชเด่นในพื้นที่โดยเฉพาะต้นตะเคียนมีชื่อเรียกสั้นเขาหนึ่งว่าสั้นตะเคียน และพบซากตะเคียนโบราณที่อยู่ใต้น้ำหลายต้น ซึ่งจากการสำรวจและจำแนกพืชเหล่านี้ ชนิดและลักษณะของพืชที่พบจะสามารถจำแนกประเภทของสังคมพืชได้ว่าเป็นป่าดิบแล้งผสมป่าเต็งรัง ต่อจากนั้นจึงคัดเลือกชนิดพืชเพื่อปลูก โดยเลือกพืชที่เป็นที่พืชเด่นและหายากในพื้นที่คือ ต้นยาง ตะเคียน พยุง โดยใช้พืชทั้ง 3 ชนิดนี้เป็นหลักและมีพืชชนิดอื่น ๆ ที่ละกันไปรวมได้ 500 ต้น โดยได้รับการสนับสนุนพันธุ์ไม้จากสถานีเพาะชำกล้าไม้วังทอง จ.พิษณุโลก และองค์การสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ จ.เชียงใหม่ นำมาปลูกในพื้นที่ปลูกพันธุ์ไม้ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งแต่เดิมปลูกพันธุ์ไม้ไว้ 2,000 ต้น แต่เหลือรอดเพียงไม่เกิน 10% พืชที่รอดจะเป็นพืชตระกูลแค (Bignoniaceae)

เริ่มปลูกพันธุ์ไม้ชุดแรกในเดือนกรกฎาคม 2552 ตรวจวัดผลการเจริญเติบโตถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2553 พบว่าพืชสามารถเจริญเติบโตได้ดีทุกชนิดที่ปลูก สามารถรอดได้ดีเฉลี่ยประมาณ 80% แต่ต่อมาในเดือนเมษายน 2553 เกิดไฟป่าอย่างรุนแรง เนื่องจากเป็นเดือนที่มีอากาศร้อนจัดและหญ้าจรจบซึ่งเป็นวัชพืชร้ายแรงระบอบไปทั่ว โครงการเริ่มแห่งกรอบเป็นเชื้อไฟอย่างดี และทางโครงการฯ ยังไม่มีนโยบายใด ๆ ในการป้องกันไฟป่า ทำให้เกิดปัญหาทั้งจากการเผาจากพนักงานโครงการฯ เองและจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ พืชที่ปลูกไว้จึงถูกไฟป่าเผาไปจนหมดสิ้นรวมทั้งพืชเดิมของกระทรวงเกษตรด้วย หลังจากนั้นอีกหนึ่งเดือน คือในเดือนพฤษภาคมได้สำรวจพื้นที่เดิมที่ถูกเผาไหม้ พบว่าต้นตะเคียนสามารถรอดจากไฟป่าได้ประมาณ 2% แต่ต้นยางไม่เหลือรอดเลย เนื่องจากต้นยางจะเป็นเชื้อไฟป่าอย่างดีอยู่แล้ว ต่อจากนั้นจึงเริ่มวางแผนปลูกใหม่ในเดือนมิถุนายนเป็นชุดที่ 2 โดยปลูกต้นยาง ตะเคียน พยุง และพบว่าผลการเจริญเติบโตจนถึงเดือนสิงหาคม 2553 ได้ประมาณ 80% และยังคงสมบูรณ์ดีสรุปได้ว่าพันธุ์ไม้ประจำถิ่นสามารถมีชีวิตรอดได้ แม้ว่าสภาพของผิวดินเดิมในสังคมพืชถูกทำลายจากการสร้างเขื่อน แต่ภูมิอากาศประจำถิ่น (microclimate) ที่ค่อนข้างมีการเปลี่ยนแปลงน้อยจะสามารถช่วยยให้พันธุ์ไม้เหล่านี้มีโอกาสกลับมาครอบครองพื้นที่ที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยได้อีกหากไม่มีการบุกรุกของมนุษย์ หรือสามารถป้องกันภัยธรรมชาติเช่นไฟป่าไว้ได้ ซึ่งปัญหาเรื่องไฟป่านี้เป็นปัญหาใหม่ไม่เพียงแต่ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพของสังคมพืชเท่านั้น แต่ยังทำให้มีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำทำให้เกิดปัญหาสาหร่ายออก (สุนันทา เพ็ญสุด 2542) และเถาถ่านที่เกิดจากการเผาไหม้ยังทำให้เกิดมลพิษทางอากาศอีกด้วย